

2016

Ιόνιο πανεπιστήμιο

Ορέστης

Παπαδόπουλος

Διδάσκων: Ηλίας

Σβέρκος

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΗΡΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγική Σημείωση.....	3
Συνοπτικό Ιστορικό διάγραμμα.....	5
Πολιτειακοί Και Κοινωνικοί Θεσμοί.....	7
Πληθυσμός.....	17
Οικονομία	18
Κοινωνική δράση του Ανώτερου Κοινωνικού Στρώματος.....	21
Σχέσεις μεταξύ Θήρας και Ρώμης.....	25
Συμπεράσματα.....	29
Βιβλιογραφία.....	31

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗ ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη των θεσμών και της κοινωνικής οργάνωσης της Θήρας κατά την ρωμαϊκή εποχή. Αν και το πολίτευμα και η κοινωνία των Κυκλάδων ως γεωγραφική ενότητα αποτέλεσε το αντικείμενο της διδακτορικής διατριβής του Π. Μ. Νίγδελη, *Πολίτευμα και Κοινωνία των Πόλεων και των Κυκλάδων κατά την Ελληνιστική και Αυτοκρατορική Εποχή*, Θεσσαλονίκη 1990, νεώτερα επιγραφικά και αρχαιολογικά ευρήματα εμπλούτισαν σημαντικά τις γνώσεις μας για το ανωτέρω θέμα. Έτσι εξηγείται άλλωστε και η έκδοση της πρόσφατης μελέτης της Ennora Le Quéré, *Les Cyclades sous l'empire romain. Histoire d'une renaissance*, Rennes 2015. Με την παρουσία των Ρωμαίων στις Κυκλάδες με ειδικές αναφορές στη Θήρα ασχολείται το άρθρο της Σ. Ζουμπάκη, ΖΟΥΜΒΑΚΙ, S.B. 2014a: "At the Mercy of Waves and Storms ...": Roman and Italiote Traders and Settlers in the Cyclades", στο: Gr. Bonnin & E. Le Quéré (εκδ.), *Pouvoirs, îles et mer. Formes et modalités de l'hégémonie dans les Cyclades antiques (VIIe s. a.C.-IIIe s. p.C.)*, Ausonius Éditions, Scripta Antiqua 64, Bordeaux 2014, 317-330¹.

Όπως προκύπτει και από τις παραπάνω μελέτες, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι βασικές πηγές που διαθέτουμε για την εσωτερική ιστορία της Θήρας (πολιτική και κοινωνική) κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους καθώς και για τη ρωμαϊκή παρουσία και δράση στην νήσο είναι οι επιγραφές. Στα σημαντικότερα ευρήματα ανήκουν π.χ. το ψήφισμα του 150 περίπου μ.Χ. αντίγραφο του οποίου οι Θηραίοι στέλνουν στον επαρχιακό διοικητή της Ασίας Ποπίλλιο Κρίσπο², ένας κατάλογος όπου αναγράφονται τα ονόματα πολιτών που οργάνωσαν δημόσια γεύματα (πρόκειται για τις λεγόμενες *δημοθοινίαι*³) και πέντε κατάλογοι εφήβων του γυμνασίου⁴. Εξίσου σημαντικές ως προς το περιεχόμενό τους είναι επιγραφές τιμητικού ή αναθηματικού χαρακτήρα αλλά και επιτύμβιες επιγραφές καθώς μια πληθώρα ονομάτων χαραγμένων στον τοίχο του

¹ Να σημειωθεί ότι κατάλογος των ρωμαϊκών ονομάτων της Θήρας περιλαμβάνεται στον υπό επεξεργασία δεύτερο τόμο της μελέτης των L. Mendoni & S. Zoumbaki, *Roman Names in the Cyclades, Part I, ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ* 56, Αθήνα 2008.

² IG XII 3 326. Βλ. σχετικά και Νίγδελης 1990, 77.

³ IG XII 3 1300 στ. 52. Πρβ. Νίγδελης 1990, 91.

⁴ IG XII 3 339, 340, 341, 342 (= 1306), 1304. Νίγδελης 1990, 91.

Γυμνασίου (graffiti)⁵.

Η παρούσα εργασία διαρθρώνεται σε τρία μέρη: στο πρώτο παρουσιάζεται συνοπτικά η ιστορική πορεία του νησιού, από την ίδρυση της αποικίας από τους Σπαρτιάτες τον 8^ο αιώνα π. Χ, με έμφαση στη δράση και τη στάση που κράτησαν οι κάτοικοί της κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου και στην κατοχή της νήσου από τους Πτολεμαίους στα ελληνιστικά χρόνια. Κατά τη ρωμαϊκή περίοδο η πτολεμαϊκή κυριαρχία αντικαθίσταται από εκείνη των Ρωμαίων. Στην δεύτερη ενότητα παρουσιάζονται οι βασικοί πολιτικοί θεσμοί τόσο τόσο κατά ελληνιστική εποχή όσο και στη ρωμαϊκή κυρίως την αυτοκρατορική περίοδο. Στη επόμενη ενότητα το ενδιαφέρον εστιάζεται στην οικονομία της Θήρας και φυσικά το εμπόριο, το οποίο αποτελεί και την κύρια πηγή εσόδων του νησιού. Τέλος θα γίνει η παρουσίαση για τον πληθυσμό, την δράση των σημαντικότερων ανθρώπων που έζησαν στο νησί και ευεργέτησαν ο καθένας ξεχωριστά την Θήρα καθώς και οι σχέσεις που αναπτύχθηκαν μεταξύ της Ρώμης και της νήσου. Στην ίδια ενότητα εξετάζεται η διάδοση της *civitas romana* στη Θήρα και οι συνέπειες του φαινομένου αυτού καθώς και ενδείξεις που τυχόν υπάρχουν για τη μετανάστευση Ιταλών ή Ρωμαίων στην περιοχή.

⁵ Βλ. Νίγδελης 1990, 91-92.

I. ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

(ΑΡΧΑΪΚΟΙ-ΚΛΑΣΣΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ)

Η Θήρα βρίσκεται στο νότιο άκρο του συμπλέγματος των Κυκλάδων, δυτικά της Ανάφης και νότια της Μήλου, της Φολεγάνδρου, της Σίκινου και της Ύου. Πρόκειται για ένα από τα μικρότερα νησιά των Κυκλάδων, η έκταση του οποίου ανέρχεται στα ογδόντα οκτώ τετραγωνικά χιλιόμετρα. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ηροδότου, το νησί αποικίσθηκε από τους Σπαρτιάτες τον 8^ο αιώνα π.Χ, οι οποίοι συνοδεύονταν από ένα τμήμα των Μινυών του Ταινάρου⁶, ενώ κατά το β' μισό του επόμενου αιώνα και συγκεκριμένα περί το 631 π. Χ. Θηραίοι άποικοι ίδρυσαν στα παράλια της Β. Αφρικής, την μοναδική θηραϊκή αποικία την Κυρήνη⁷. Από την εποχή αυτή και ως την έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου δεν διαθέτουμε καμία πληροφορία για το νησί. Το 431/0 π.Χ. ωστόσο εξαναγκάσθηκε να εγκαταλείψει την ουδετερότητα της και να προσχωρήσει στην Α' αθηναϊκή συμμαχία⁸. Μια τέτοια πληροφορία επιβεβαιώνεται από αττικούς φορολογικούς καταλόγους που έχουν βρεθεί και μαρτυρούν τη φορολόγηση που επέβαλλε η Αθήνα στα συμμαχικά μέλη με τη Σαντορίνη να δίνει από τρία ως πέντε τάλαντα στο συμμαχικό ταμείο⁹. Μετά την συντριβή των Αθηναίων στους Αιγός Ποταμούς το 404 π.Χ., η Θήρα ήταν επόμενο να περιέλθει στην σφαίρα επιρροής της Σπάρτης έως και το 376/5 οπότε έγινε μέλος της Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας. Στην κατάσταση αυτή παρέμεινε ως την μάχη της Χαιρώνειας το 338 π.Χ.¹⁰. Το καθεστώς του νησιού μετά την ίδρυση του «Κοινού των Νησιωτών» το 314 π. Χ από τον Αντίγονο τον Μονόφθαλμο δεν μας είναι γνωστό καθώς δεν διαθέτουμε κάποια πληροφορία¹¹.

⁶ Ηρόδ. IV, 148, 1-4 149, 1-2. Για τη Θήρα πριν από την ίδρυση της Κυρήνης βλ. Von Gaertringen 1940, 57-72.

⁷ Chamoux 1953, 120-125.

⁸ Σύμφωνα με το Θουκυδίδη II 9.4 τόσο η Μήλος όσο και οι Θήρα δεν αποτελούσαν μέλη της Αθηναϊκής Συμμαχίας ως την έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου (*πᾶσαι αἱ Κυκλάδες πλὴν Μήλου καὶ Θήρας*). Βλ. σχετικά και Νίγδελης 1990, 73.

⁹ IG¹ 3 281 col. II στ. 54, 282 col. III στ. 24, 287 col I στ. 10, 289 col I στ. 10 & 71 col. I στ. 68.

¹⁰ Βλ. Νίγδελης 1990, 73.

¹¹ Νίγδελης 1990, 74.

Από το 288 έως το 145 π.Χ. εξής η Θήρα βρίσκεται στη σφαίρα επιρροής των Πτολεμαίων. Η περίοδος αυτή τεκμηριώνεται αρκετά καλά χάριν σε ένα σημαντικό αριθμό επιγραφών που χρονολογούνται από το β' μισό του 3^{ου} αι. έως και το α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Ως βέβαιον θα πρέπει να θεωρηθεί ότι οι ελληνιστικοί χρόνοι θεωρούνται χρόνοι ακμής για την νήσο. Είναι η περίοδος κατά την οποία αναγείρονται νέα κτήρια στο νησί, αλλά και στο επίνειό της, την Οία η οποία αποτελούσε μια από τις σημαντικότερες ναυτικές βάσεις των Πτολεμαίων¹². Μετά τον θάνατο του Πτολεμαίου ΣΤ' το 145 π.Χ. η πτολεμαϊκή φρουρά εγκατέλειψε το νησί, πιθανότατα ύστερα από εντολή των Ρωμαίων.

Σε αντίθεση με άλλα νησιά των Κυκλάδων οι μαρτυρίες που συνδέονται με την παρουσία της Ρώμης στη Θήρα είναι περιορισμένες, γεγονός που εξηγείται τόσο από την μακροχρόνια Πτολεμαϊκή κυριαρχία στο νησί όσο και από την ουδέτερη στάση που τήρησε κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων της Ρώμης με τους ελληνιστικούς βασιλείς. Έτσι, οι πληροφορίες που διαθέτουμε για την εξωτερική του ιστορία στο διάστημα που ακολουθεί, προέρχονται κυρίως από την Αυτοκρατορική εποχή κατά την διάρκεια της οποίας το νησί εντάχθηκε διοικητικά στην επαρχία της Ασίας¹³.

¹² Ραπτόπουλος 2014, 147. Και πρβλ. Νίγδελης 1990, 75-76

¹³ Νίγδελης 1990, σελ. 77.

II. ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ

I. ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Η ανασύνθεση της ιστορίας της Θήρας για το διάστημα έως το 145, όταν πιθανότατα με παρέμβαση το Ρωμαίων, η πτολεμαϊκή φρουρά εγκαταλείπει το νησί¹⁴, βασίζεται κυρίως σε μία σειρά επιγραφών, οι οποίες κατανέμονται ως εξής: εννέα ψηφίσματα της πόλης¹⁵, τρία ψηφίσματα συλλόγων¹⁶, δύο διαθήκες και πέντε καταλόγους προξένων¹⁷, τέσσερις απελευθερωτικές πράξεις¹⁸ καθώς και ένα σχετικά μικρό αριθμό τιμητικών, αναθηματικών και επιτύμβιων επιγραφών¹⁹.

Αν και ο αριθμός των επιγραφών που αφορούν στην πολιτειακή οργάνωση της Θήρας κατά την Ελληνιστική περίοδο είναι περιορισμένος, από τα λιγοστά ψηφίσματα που σώζονται συμπεραίνουμε ότι το πολίτευμα της πόλης ήταν δημοκρατικό και τους βασικούς πολιτικούς θεσμούς της αποτελούσαν η βουλή και η εκκλησία του δήμου. Αυτό προκύπτει τόσο από το προοίμιο των ψηφισμάτων όπου απαντά η γνωστή έκφραση *ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δάμῳ* ή η συντομευμένη της μορφή *δεδοχθαι τῷ δάμῳ*, την υποβολή προτάσεων εκ μέρους των πολιτών, όπως προκύπτει από τη διατύπωση *ὁ δεῖνα εἶπεν* και το δικαίωμά τους να διατυπώνουν προτάσεις στη βουλή και την εκκλησία του δήμου²⁰. Σε αποφάσεις της βουλής παραπέμπουν και οι εκφράσεις *βουλᾶς γνώμα*, ή *πρυτανίων γνώμα*²¹. Αυτή τη μορφή έχει π.χ. το τιμητικό ψήφισμα του 3^{ου} αι. π.Χ. για το Βάτωνα, γιο του Εγκαιρίου από τη Σάμο, στον οποίο παραρχωρείται προξενία: *πρυτανίων γνώμα· ἐπειδὴ Βάτων Ἐγκα[ι]/ρίου Σάμιος ἀνὴρ καλὸς κάγαθός ὢν/διατελεῖ καὶ πολλῶν καὶ ἀγαθῶν συν/[α]ίτιος γεγένηται τῇ πόλει τῇ Θηραίῳ[ν],/ πράσσωγ καὶ βουλευόν τὰ συμφέρον/τα Θηραίοις, καὶ διαφυλάσσει τὰν εὖνο[ι]/[α]ν τὰμ ποτὶ Θηραίος, πολλὰν σπου/[δᾶ]ν καὶ ἐπιμέλειαν [πᾶσαν παρεχό]/[μεν]ος καὶ τ[ῷ]μ πολιτᾶν] τῷμ παρα/[γενομέν]ων, δ[ε]δοχθαι τῷ [δ]άμῳ, ἐπα[ι]/[νέσαι] μὲν [Βάτωνα*

¹⁴ Βλ. σχετικά και Νίγδελς 1990, 77.

¹⁵ IG XII 3 320.

¹⁶ IG XII 3 329.

¹⁷ IG XII 3 334. IG XII 3 332 και 333.

¹⁸ IG XII 3 336 και 337.

¹⁹ Νίγδελς 1990, 78.

²⁰ Νίγδελς 1990, 78-79.

²¹ Βλ. σχετικά Νίγδελς 1990, 78-79.

γυμνασίαρχο και τον παιδονόμο την αναγραφή και την τοποθέτηση των στηλών²⁸.

Αν και τα υπόλοιπα αξιώματα τα γνωρίζουμε μόνο ονομαστικά, είναι προφανές ότι ο γυμνασίαρχος που προαναφέραμε έφερε την ευθύνη για την λειτουργία του γυμνασίου της πόλης, επικουρούμενος στο έργο του από τον *υπογυμνασίαρχο*²⁹. Ο *παιδονόμος* είχε ως βασική αρμοδιότητα την εκπαίδευση των παιδιών. Η δημιουργία του τελευταίου αξιώματος δεν αποκλείεται να οφείλεται σε επίδραση του αντίστοιχου σπαρτιατικού θεσμού εάν λάβουμε υπόψη τις σχέσεις των δυο πόλεων³⁰.

Όπως και στις λοιπές ελληνικές πόλεις την άσκηση της εξουσίας και κατ' επέκτασιν την ανάληψη των πολιτικών αξιωμάτων αναλαμβάνουν πρόσωπα που κατάγονται από το ανώτερο κοινωνικό στρώμα. Πρόκειται δηλαδή για ευκατάστατους πολίτες, οι οποίοι προέρχονται από αριστοκρατικές οικογένειες, που μονοπωλούν τόσο τα πολιτικά όσο και τα θρησκευτικά αξιώματα. Σ' αυτή την κατηγορία ανήκει π.χ. ο Ίμερτος, γιός του Ίμεροφώντος, ο οποίος συνδέεται συγγενικά με την οικογένεια της Επικτήτης και κατέλαβε στα τέλη του 3^{ου}/αρχές 2^{ου} αι. π.Χ. το αξίωμα του εφόρου³¹. Με το γένος της Επικτήτης συνδέονται επίσης Ο Προκλείδας, γιος του Ευαγόρα και ο Αλκιμέδων, γιος του Προκλείδα, οι οποίοι υπήρξαν γυμνασίαρχος και υπογυμνασίαρχος αντίστοιχα (α' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ.)³². Δισέγγονος της Επικτήτης είναι και ο γυμνασίαρχος περί το 100 π.Χ. Υπερείδης Θρασυλέοντος³³. Ο ίδιος και ο αδελφός του Τεισάνωρ μαρτυρούνται σε μία σειρά επιγραφών από την Θήρα³⁴.

Οικογενειακή παράδοση παρατηρείται και στην ανάληψη ιερατικών αξιωμάτων. Ιδιαίτερα χαρακτηριστική προς την κατεύθυνση αυτή είναι η

²⁸ IG XII 3 320 στ. 15.

²⁹ IG XII 3 391 στ. 2.

³⁰ Νίγδελς 1990, 80.

³¹ IG XII 3 330 στ. 92, 109-270. Για την Επικτήτη βλ. Νίγδελς 1990, 85-88, Stavrianopoulou 2006, 292-302. Για άλλους συγγενείς της που καταλαμβάνουν αξιώματα βλ. Stavrianopoulou 2006, 299 σημ. 119.

³² IG XII 3 1314. Νίγδελς 1990, 81.

³³ IG XII 3 1299: ὁ παιδονόμος / Κόσσαλος / Αλεξιμάχου καὶ ὁ / γυμνασίαρχος / Ὑπερείδης / Θρασυλέοντος / καὶ ταμίαι / Δαμοδάμας / Πεδιέως, καθ' ὕψιοθεσίαν δὲ / Φιλοδάμου / [κ]αὶ Δημήτριος / Χιόνιος / ἀνέγραψαν· γεγονότα / εὐεργέταν / Ἰσίδωρον / Θέωνος / Συρακόσιον. Πρβλ. Νίγδελς 1990, 80.

³⁴ IG XII 3 340, 519, 1525, 1581. IG XII 3 Suppl. p. 320.

περίπτωση της οικογένειας του Θεοκλείδα γιού του Αδμήτου. Η ιστορία της οικογένειας είναι γνωστή ήδη από το β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. έως και την αυτοκρατορική εποχή³⁵. Ο γιος του Άδμητος Θεοκλείδα υπήρξε επίσης ιερέας του Απόλλωνος Καρνείου και επίσης γυμνασίαρχος³⁶, ενώ ο άλλος γιος του Αγλωφάνης Θεοκλείδα υπήρξε τόσο ιερέας του Απόλλωνος Καρνείου *διὰ γένους* όσο και ιερέας του Ασκληπιού³⁷. Ο εγγονός του τελευταίου τιμάται στις αρχές της αυτοκρατορικής εποχής από το δήμο των Θηραίων *ἀρετῆς ἔνεκεν* και διετέλεσε επίσης ιερέας του Ασκληπιού: *ὁ δῆμος ἐτείμησεν / ἱερέα Ἀσκληπιοῦ / διὰ γένους / Ἀγλωφάνην Θεοκλείδ[α] / νεώτερον / ἀρετῆς ἔνεκα*³⁸. Η ένδειξη διὰ γένους δηλώνει την παράδοση της οικογένειας στην ανάληψη του σχετικού αξιώματος. Στο επίγραμμα μάλιστα του Αδμήτου Θεοκλείδα νεωτέρου, αδελφού του Αγλωφάνη, ο οποίος υπήρξε ιερέας του Απόλλωνος Καρνείου επίσης *διὰ γένους* εκτός από την αρετή και τη σωφροσύνη του τονίζεται η καταγωγή του από βασιλικά γένη της Σπάρτης και της Θεσσαλίας, των οποίων μάλιστα φέρει τόσο το όνομα όσο και την ανδρεία (*οὐ μόνον εὐχοῦμεν Λακεδαίμονος ἐκ βασιλῆων / ξυνὰ δὲ Θετταλίας ἐκ προγόνων γενόμεν, σώζω δ' Ἀδμήτου κατ' ἴσον κλέος ὡς ὄνομα εὐχῶ*)³⁹. Την ιερατική παράδοση ακολουθούν και οι γυναίκες της οικογένειας. Κάποια Τελεσίδα Αγλωφάνους, οι οποία τιμάτα από το δήμο ἀρετᾶς ἔνεκα και χαρακτηρίζεται ως φίλανδρος, υπήρξε *ἱέρεια διὰ γένους Ἀρτέμιδος Πε[ρ]γαίας*⁴⁰.

Όπως και στην περίπτωση των λοιπών ελληνικών πόλεων, το ανώτερο κοινωνικό στρώμα, στο πλαίσιο της κοινωνικής του προβολής προβαίνει σε ευεργεσίες προς την πόλη, οι οποίες δεν είναι ανεξάρτητες από το αξίωμα το οποίο ασκούν. Ο Προκλείδας Ευαγόρα και ο γιος του Αλκιμέδων Προκλείδα με την ιδιότητα του γυμνασίαρχου και του υπογυμνασίαρχου αντίστοιχα, προέβησαν στην ανάθεση στον Ερμή και τον Ηρακλή, προστάτιδες θεότητες του γυμνασίου, ενός αλειπτηρίου: *Προκλείδας Εὐα[γόρα] / γυμνασιαρχήσας καὶ Ἀ[λκιμέδων] / Προκλείδα ὑπογυμνασι[αρχήσας] / τὸ ἀλειπτήριον Ἑρμῆι καὶ*

³⁵ Νίγδελης 1990, 82 και 337 (στέμμα).

³⁶ IG XII 3 512.

³⁷ IG XII 3 515.

³⁸ IG XII 3 516.

³⁹ IG XII 3 868, 869.

⁴⁰ IG XII 3 494. Νίγδελης 1990, 82.

*Ηρακ/λε*⁴¹. Σε κατασκευαστικές εργασίες στο ναό του Διονύσου προβαίνει και η ιέρεια Κριταρίστα Διοδώρου, γόνος πιθανός κάποιας επιφανούς οικογένειας του νησιού (3ος αι. π.Χ.)⁴².

Να σημειωθεί ότι στον εξωραϊσμό και τη λειτουργία της πόλης, εκτός από την τοπική ελίτ μετέχουν και ξένοι που εγκαθίστανται στην περιοχή. Ο καταγόμενος από την Πέργη της Παμφυλίας, βετεράνος πιθανότατα της πτολεμαϊκής φρουράς στο νησί, ίδρυς μετά την αποστράτευσή του τέμενος, το οποίο κόσμησε με πολυάριθμα αγάλματα και βωμούς, ενώ παράλληλα επισκεύασε το ναό των Αιγυπτίων θεών, όπου τελείται και η λατρεία των Πτολεμαίων μοναρχών⁴³. Σε μία μάλιστα εκ των επιγραφών, οι οποίες τεκμηριώνουν τη δράση του εδώ, ο ίδιος σημειώνει: *πάρεμι καὶ παραστάτης πᾶσιν πολίταις τοῖς τ' ἐνοικοῦσιν ξένοις*⁴⁴. Το ίδιο πρόσωπο αναφέρεται και σε αναθηματική επιγραφή από το Πάνειον της Αιθιοπίας. Σ' αυτή ο Αρτεμίδωρος τιμά τον θεό Πάνα εξαιτίας του γεγονότος ότι σώθηκε κατά τον πόλεμο εναντίον των Τρωγλοδυτών: *Πανὶ Εὐόδωι / Σωτῆρι [Ἀρτεμίδωρος] / Ἀπολλωνίου Περγᾶος / σωθεὶς ἐκ Τρωγλοδυτῶν*⁴⁵. Με την ιδιότητα δηλαδή του στρατιωτικού ο Αρτεμίδωρος μετείχε σε επιχείριση των Πτολεμαίων εναντίον του φύλο των Τρωγλοδυτών και ευχαριστεί το θεό καθώς σώθηκα από αυτούς.

⁴¹ *IG* XII 3 337. Βλ. και Νίγδελης 1990, 83.

⁴² *IG* XII 3 420.

⁴³ Νίγδελης 1990, 83.

⁴⁴ *IG* XII 3 Suppl. p. 294.

⁴⁵ *OGIS* 70.

II. ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ

Τα γεγονότα που ακολούθησαν την αποχώρηση της πτολεμαϊκής φρουράς από τη Θήρα, την διοικητική ενσωμάτωση του νησιού στην δικαιοδοσία του επαρχιακού διοικητή της Ασίας καθώς και η πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή των κατοίκων έως και την αυτοκρατορική εποχή, εξαιτίας της έλλειψης σχετικών πηγών, είναι ελάχιστα γνωστά⁴⁶. Αντίθετα, καλύτερα γνωστοί είναι οι πολιτειακοί θεσμοί της Θήρας κατά την αυτοκρατορική εποχή καθώς αυξάνεται σημαντικά ο αριθμός των επιγραφών που προέρχονται από εκεί.

Ως βέβαιο θα πρέπει να θεωρηθεί ότι η Θήρα, όπως και τα υπόλοιπα νησιά των Κυκλάδων, εντάσσεται διοικητικά στην επαρχία της Ασίας (Provincia Asia), χωρίς να είμαστε σε θέση να προσδιορίσουμε τον ακριβή χρόνο ενσωμάτωσής της σ' αυτή⁴⁷. Σαφέστερη είναι η εικόνα που προκύπτει για την αυτοκρατορική εποχή. Ο ανθύπατος Mummius Sisenna αναφέρεται μεταξύ των επώνυμων αρχόντων για τη χρονολόγηση της δωρεάς του επιφανούς πολίτη Τ. Φλαβίου Κλειτοσθένους Κλαυδιανού (*IG XII 3 325* στ. 7/8: *ἐπὶ ἀνθυπάτου / Μουμμίου Σεισέννα*, 149 μ.Χ.)⁴⁸. Οι Θηραίοι μάλιστα αποφάσισαν να ενημερώσουν τον ανθύπατο της επαρχίας Ποπίλλιο Πρείσκο για την εύνοια και τη μεγαλοψυχία του συγκεκριμένου προσώπου προς την πόλη αποστέλοντας σε αυτόν το ψήφισμα στο οποίο αναγράφονταν οι ευεργεσίες του προς την πόλη: *IG XII 3 326 + Suppl. p. 283* στ. 31-35: *[τοῦ ἀξιο]/[χρ[έ]ου τῆς ἐπαρχείας ἡμῶν [ἀ]νθυπ[ά]του Πο/πιλλίου Πρείσκου πρὸς τὸ φανερὰ [καὶ ἐκ]εῖ/νω γενέσθαι τὴν τάνδρὸς ε[ὔ]νοιαν κ[αὶ] [μ]ε/γαλοψυχίαν*⁴⁹.

Η ανασύνθεση της εσωτερικής ιστορίας της Θήρας στηρίζεται αποκλειστικά σχεδόν στο επιγραφικό υλικό το οποίο περιλαμβάνει ένα ψήφισμα⁵⁰ του 151 μ.Χ, ένα κατάλογο με ονόματα πολιτών οι οποίοι οργάνωναν δημόσια γεύματα τα λεγόμενα «*δημοθοίνια*⁵¹», πέντε εφηβικούς καταλόγους⁵² καθώς και αρκετές τιμητικές επιγραφές και επιτάφιας επιγραφές μαζί με έναν

⁴⁶ Βλ. σχετικά και Νίγδελς 1990, 77.

⁴⁷ Βλ. σχετικά La Quéré 2015, 66-67.

⁴⁸ La Quéré 2015, 66, 362-363 αρ. 3b.

⁴⁹ La Quéré 2015, 66, 363-364 αρ. 3c.

⁵⁰ *IG XII 3 326*.

⁵¹ *IG XII 3 335*.

⁵² *IG XII 3 339, 3, 340*.

μεγάλο αριθμό ονομάτων εφήβων χαραγμένων (graffiti) στους τοίχους του γυμνασίου της πόλης⁵³

Όπως στην ελληνιστική εποχή, έτσι και στους αυτοκρατορικούς χρόνους το πολίτευμα παραμένει από τυπική άποψη δημοκρατικό. Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει από την παρουσία της βουλής και της εκκλησίας του δήμου στο προοίμιο του μοναδικού ψηφίσματος του 150 μ.Χ. καθώς και σε μια σειρά από αναθηματικές επιγραφές οι οποίες χρονολογούνται από τον 1ο και 3ο αιώνα μ. Χ και αφορούν ρωμαίους αυτοκράτορες ή επιφανείς πολίτες⁵⁴. Σ' αυτές φαίνεται οι αποφάσεις να λαμβάνονται από τη βουλή και το δήμο. Στην εποχή του αυτοκράτορα Αντωνίνου Πίου χρονολογείται το τιμητικό ψήφισμα για την απόδοση τιμών στον Τ. Φλάυιο Κλειτοσθένη, ο οποίος με τους γιούς και τα εγγόνια του υποσχέθηκε στην πόλη την επισκευή της ερειπωμένης στοάς στην αγορά της πόλης⁵⁵. Το ψήφισμα ξεκινά με τη γνωστή φόρμουλα *ἔδοξε τῇ/βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ*, ενώ την πρωτοβουλία για την πρόταση ανέλαβε ο πρωτάρχων των Θηραίων Αριστόδαμος, γιος του Καρτιδάμαντος (*εἰσηγομένου / τοῦ πρω[τάρχοντος] τῆς Θηραίων πόλεως Ἀριστο[δ[ά]μου [τ]ο[ῦ] Κα[ρ]τ[ι]δάμαν[τος]*), και την κατέθεσε προς ψήφιση ο Εστιαῖος γιος του Θρασυλέοντος (*ἐ[πι]ψηφίζομένου / Ἑστιαίου[υ] τοῦ Θρασυλέοντος τοῦ καὶ αὐτοῦ ἀποδε[δειγμένου] εἰς τὸν εἰσιόντα [έν]ιαντὸν πρω[τ]άρχον[τος]*). Ακολουθεί το αιτιολογικό του ψηφίσματος όπου εκτίθεται η υψηλή κοινωνική θέση και η προσφορά του τιμωμένου καθώς και τα αξιώματα τα οποία ανέλαβε. Ο Τ. Φλάυιος Κλειτοσθένης Κλαυδιανός υπήρξε *άνηρ γένους τε ἐπιφανεία διάσημος κάπὶ ταῖς εἰς τὴν πατρίδα λειτουργίαις διαβόητος*, φρόντισε για τον εξωραϊσμό του βαλανείου και παράλληλα το ναό της Ειλειθίας, το οποίο θαύμαζαν τόσο οι πολίτες όσο και οι ξένοι, έλαβε μέρος σε δικαστικές διαμάχες, και κατέλαβε άλλα αξιώματα μεταξύ των οποίων και εκείνο του στρατηγού. Κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης του δήμου ο Κλειτοσθένης υποσχέθηκε την ανακαίνιση της βασιλικής στοάς, *ἔργον ἀρχαῖον καὶ διαπρεπές καὶ οἶον οὐκ [ἄ]λλο [π]ρ[ο]κόσ[μη]μα ἐν τῇ πόλει*, το οποίο μετατράπηκε σε ερείπια εδώ και αρκετά χρόνια και παρά τις διαμαρτυρίες των κατοίκων, κανείς δεν ανέλαβε πρωτύτερα

⁵³ IG XII 3 606-708, 1495-1605.

⁵⁴ IG XII 3 475 στ. 3, πρβλ. Νίγδελης 1990, 92.

⁵⁵ IG XII 3 326 = La Quétre 2015, 363-364 αρ. 3c. Βλ. και Νίγδελης 1990, 92-93.

τη σχετική πρωτοβουλία⁵⁶. Η κατάσταση στην οποία περιήλθε το συγκεκριμένο κτήριο περιγράφεται στην αναγγελία της δωρεάς του Κλειτοσθένη ως ακολούθως: *ἐπειδὴ ἡ κατὰ πόλιν ὑπάρχουσαν στοὰ ἢ π[ρ]ὸς τῇ / ἀγορᾷ ἀπεστέγασται μὲν ὅλη, ἐκ μέρους δὲ καὶ τὰ τῶν / τοίχων αὐτῆς καὶ οἰκοδομημάτων καταπέπτωκεν καὶ / τὰ πρόσλοιπα δὲ διαπεφορημένα κινδυνεύει εἰς ἔδα[φος] κατενεχθῆναι, πολλάκις τε περὶ τῇ[ς] κατασκευῆς / αὐτῆς καὶ ἐπισκευῆς πανδημεὶ καταβοήσεις ἐγένον[το] ἀναγκαίου ὄντος τοῦ ἔργου πρὸς ὅλον τὸν τῆς πόλεως / κόσμον τε καὶ ἀπόλαυσιν καὶ πολυτέλειαν, διὰ τὸ μηδὲν / ἕτερον τοιοῦτον ἐν αὐτῇ ὑπάρχειν ἔργον, καὶ / μηδενὸς μήτε ἄρχοντος μήτε ιδιώτου ὑπεσχη/μένου ἀπο[κατ]αστῆσαι τῇ πόλει τὸ ἔργον, συν[ο]ρ[θ]ῶ[ν] / μετ[ὰ] καὶ τούτου τοῦ ἔργου καὶ τὰ ἄλλα καταρειπτούμενα ὑπισχνοῦμαι* (IG XII 3 325 στ. 29-41).

Οἱ Θηραῖοι αναγνωρίζοντας την προσφορά του Κλειτοσθένη τον επευφήμησαν (στ. 27/28: *ἐπε[υ]φη[μ]ήσαντ[ος] / [τα]ῖς ἐ[π]α[γ]γελίαι[ς] τοῦ παντός Θ[η]ραίων δήμου*) και η βουλή και ο δήμος αποφάσισαν να τον επαινέσουν και παράλληλα να αναγείρουν αγάλματα του ιδίου και των συγγενών του στα επιφανέστερα σημεία της πόλης (στ. 42/43: *ἀγάλματα ἐ[ν] τοῖς] ἐπισ[η]μο[τάτοις] τῇ[ς] πόλ[ε]ω[ς] / τό[π]οις*). Αντίγραφο μάλιστα του σχετικού ψηφίσματος απεστάλη και στον διοικητή της επαρχίας της Ασίας Ποπίλλιο Πρεῖσκο (βλ. ανωτ.).

Από το ψήφισμα για τον Κλειτοσθένη προκύπτει ότι η διοίκηση του νησιού ασκείται από ένα σώμα τριών αρχόντων, των στρατηγών, με ενιαύσια θητεία, ο επικεφαλής των οποίων ονομάζεται *πρῶτος ἄρχων*⁵⁷. Να σημειωθεί ότι, παρά το γεγονός ότι το αξίωμα αυτό έγινε γνωστό τεκμηριώνεται στις επιγραφές της αυτοκρατορικής περιόδου δεν αποκλείεται η θέσπισή του να ανάγεται σε προηγούμενα χρόνια. Μία ακόμη αλλαγή που παρατηρείται στα πολιτειακά όργανα της πόλης είναι η μείωση του αριθμού του σώματος των εφόρων, αξίωμα τα οποίο είχε πολύ μεγάλη σημασία και κυρίως εξουσία κατά την ελληνιστική περίοδο. Κατά την αυτοκρατορική εποχή ο αριθμός των σχετικών αξιωματούχων μειώθηκε καθώς στη θέση των τριών εφόρων μαρτυρείται μόνον

⁵⁶ Βλ. La Quère 2015, 148-149.

⁵⁷ Νίγδελς 1990, 93-94.

ένας, ενώ οι αρμοδιότητές τους περιορίστηκαν και αφορούσαν την χάραξη ψηφισμάτων⁵⁸:

Στους αξιωματούχους που τεκμηριώνονται τόσο κατά την ελληνιστική όσο και κατά την αυτοκρατορική εποχή ανήκουν ο *γραμματεὺς τῆς βουλῆς*, ο *γυμνασίαρχος* και *υπογυμνασίαρχος*, οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι για την ορθή λειτουργία του γυμνασίου. Στην αυτοκρατορική εποχή αναφέρεται στις επιγραφές της Θήρας το αξίωμα του *ἐγδίκου*. Αυτό, όπως και εκείνο του *πράκτορος*, φέρει ο Τ. Φλαούιος Κλειτοσθένης Κλαυδιανός, για τον οποίο έγινε λόγος παραπάνω στο τιμητικό ψήφισμα για αυτόν αναφέρεται ότι υπήρξε *ἐν ἐγδικίαις ἀκριβής, ἐν πρακτορείαις ὑγιής*. Με την ιδιότητά του ως *εγδίκου* ο Κλειτοσθένης ήταν αντιπρόσωπος της πόλης απέναντι στον επαρχιακό διοικητή, ενώ η *πρακτορεία* παραπέμπει σε συγκέντρωση χρημάτων, πιθανότατα φόρων που ήταν υποχρεωμένη να συγκεντρώνει η Θήρα στο πλαίσιο της επαρχιακής αυτοκρατορικής διοίκησης⁵⁹. Σε επιγραφή του 2^{ου} αι. μ.Χ. αναγράφεται το αξίωμα του *εφηβάρχου*, ο οποίος υποβοηθούσε τον γυμνασίαρχο στη λειτουργία του γυμνασίου⁶⁰.

Το παράδειγμα του Κλειτοσθένη είναι ενδεικτικό ότι και κατά την αυτοκρατορική εποχή η λειτουργία και ο εξωραϊσμός των πόλεων βρίσκονταν σε μεγάλο βαθμό στα χέρια του ανώτερου κοινωνικού στρώματος της Θήρας. Η τάση δηλαδή της ελληνιστικής εποχής να δίνει στα δημόσια αξιώματα της λειτουργικό χαρακτήρα πέρασε και στην εποχή των αυτοκρατόρων. Στο ψήφισμα μάλιστα στο οποίο περιγράφεται η είσαγγελία του γίνεται φανερή η προσπάθειά του να εμπλέξει στο φαινόμενο του ευεργετισμού όχι μόνον τον εαυτό του αλλά και τους άρεννες απογόνους του, δηλαδή το γιό του Φλ. Κλειτοσθένη Ιουλιανό και τον εγγονό του Φλ. Κλειτοσθένη Κλαυδιανό (στ. 41-46: *ὑπισχνοῦμαι, ὁποῖον ἂν καὶ / ὅπόσον ὁ καιρὸς μοι ἐπιτρέψῃ καὶ ἡ τύχη τῆς / πόλεως, κατ[αστή]σας αὐτὸ ἀποδοῦναι τῇ πόλει / σῶρον ἐκ [τῶν ἰδίων] μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Φλ. Κλειτοσθέ[νους] Ἰουλιανοῦ καὶ τοῦ ἐκγόνου μου Φλ. Κλειτοσθέ[νους] [Κλαυδιανοῦ]*).

⁵⁸ IG XII 3 326 στ. 55: ... *ν/εώτερος ἔφορος ἐχάρα[ξε]*.

⁵⁹ Νίγδελης 1990, 95.

⁶⁰ IG XII 3 524. Νίγδελης 1990, 95.

III. ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Από το επιγραφικό υλικό προκύπτει ότι ο πληθυσμός της Θήρας ήταν εγκατεστημένος τόσο στο αστικό κέντρο, την πόλη όσο και σε έξι οικισμούς (χωροί), η θέση των οποίων δεν είναι σαφής⁶¹. Αν και ο ακριβής αριθμός των Θηραίων κατά την περίοδο που εξετάζουμε δεν μπορεί να προσδιορισθεί, με βάση τη χωρητικότητα του θεάτρου της ελληνιστικής εποχής που ανέρχεται στις 1500 περίπου θέσεις, υπολογίζεται ότι δεν ξεπερνούσε τις 2000. Αν και κάποια κάμψη του πληθυσμού παρατηρείται στην αυτοκρατορική εποχή, η ίδια εικόνα προκύπτει και από τον κατάλογο των εφήβων που βρέθηκε στο νησί και χρονολογείται στο διάστημα 4-37 μ.Χ. Το κείμενο της επιγραφής έχει ως εξής: *[ὁ ἱερ]εὺς Τιβερίου Καίσ[αρος] / [κ]αὶ γυμνασίαρχος / Ἀγωνικράτης Χαιρεδάμο[υ] / καὶ ὁ ὑπογυμνασίαρχος / Ἐπίλογχος Ἐπιλόγχου / [ἀ]νέγραψαν τὸς ἐφηβεύσαν/τας ἐπ' αὐτῶν DCXXXVI / Πολυοῦχον Πασίππου / Κλειτοσθέν[η]ν Μνασικρίτου / Διόδωρον Φιλοκράτους / Φιλόστρατον Φιλοστράτου / Φιλόλογον Ἐπαφροδείτ[ου] / Ἐπαφρόδειτον Φιλοτίμ[ου] / Τεισικράτην Ἡρακλείτου / Νικήφορον Εὐφήμου / Ἑρμαῖον Ἑρωτος / Γάμον Εὐλιμένου / Ἀγαπούμενον Ἀλεξάνδρου / Θεώνα Φιλαργύρου, Ροῦφον / Τροφίμου, Πρῶτον Δεξικλέους, / Εὐνομον Εὐνόμου, Ἄνθον / Διογένους, Φύλιον Ἡφαιστίωνος / καὶ παρέφηβον / Θεύξενον Ἀγαθοδώρου / Ἑρμᾶι καὶ Ἡρακλεῖ⁶². Στον κατάλογο αναγράφονται τα ονόματα 18 εφήβων. Αν ο αριθμός των εφήβων αντιστοιχεί στο 3% του συνολικού πληθυσμού, τότε δεν βρισκόμαστε πολύ μακριά από τον αριθμό πολιτών των ελληνιστικών χρόνων.*

⁶¹ Νίγδελης 1990, 77-78.

⁶² IG XII 3 339.

IV. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την παρούσα έρευνα έχουν τα στοιχεία εκείνα, τα οποία δείχνουν τον τρόπο με τον οποίο οι ντόπιοι λειτουργούσαν στα ζητήματα οικονομίας και εσωτερικής πολιτικής. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο πλούτος των αριστοκρατικών γενών της Θήρας βασίζονταν κατά κύριο λόγο στην καλλιέργεια της γής και εν μέρει στην κτηνοτροφία⁶³. Ως γνωστόν, η καλλιέργεια της αμπέλου όπως και της ελιάς, του σουσαμιού και των δημητριακών μαζί με την αλιεία της πορφύρας αποτελούν παραγωγικούς τομείς της τοπικής οικονομίας ήδη από τη Μεσοκυκλαδική περίοδο⁶⁴. Όπως σχεδόν σε όλα τα νησιά των Κυκλάδων έτσι λοιπόν και η Θήρα βάσισε σε σχετικά μεγάλο βαθμό την οικονομία της στην καλλιέργεια αμπελιών. Όπως προκύπτει από τα απανθρακωμένα γίγαρτα σταφυλής και τις παραστάσεις αγγείων, η αμπελος καλλιεργείται στα ηφαιστειακά εδάφη του νησιού ήδη από τον 17^ο αιώνα π.Χ. Ωστόσο η εύρεση στο νησί Χανανίτικων αμφορέων δηλώνουν ότι μέρος του οίνου το οποίο καταναλωνόταν στη Θήρα τον 16^ο αιώνα π.Χ. προέρχεται από την Μέση Ανατολή. Πάντως ο οίνος δεν χρησιμοποιούνταν μόνον για κατανάλωση. Είναι πιθανόν ότι οίνος χρησιμοποιούνταν και στην ιεροτελεστία που λάμβανε χώρα στην «επιτάφιο τράπεζα» δίπλα σε ταφές του 7^{ου} αιώνα π.Χ. στο νεκροταφείο της Σελλάδας.

Σε σχέση με τα υπόλοιπα νησιά των Κυκλάδων η Σαντορίνη παρουσιάζει την ακόλουθη ιδιαιτερότητα: είναι το μοναδικό νησί όπου η οινοποιητική παράδοση μπορεί να αποκατασταθεί χωρίς χάσματα από την αρχαιότητα μέχρι και τις μέρες μας και να θεωρηθεί με σιγουριά πως πρόκειται για μια τοπική παράδοση και όχι «διακυκλαδική». Οι οίνοι της Θήρας ήταν ευρέως γνωστοί και διαδεδομένοι σε διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες και αυτό προκύπτει από τις αναφορές που γίνονται για τα κρασιά σε κείμενα περιηγητών όπως του Ολανδού Struys⁶⁵. Επιπλέον, ο Θηραϊκός οίνος ήταν εξίσου γνωστός στις αγορές της Ρωσίας κατά τον 19^ο αιώνα ενώ μία μαρτυρία αφορά στην εξαγωγή του

⁶³ Νίγδελης 1990, 101.

⁶⁴ Ραπτόπουλος 2014, 148.

⁶⁵ Koster 1995, 71.

οίνου και στην Αγγλία⁶⁶. Μέσω πληροφοριών που διαθέτουμε από τον Θεόφραστο⁶⁷, μπορούμε να υποθέσουμε ότι για την παραγωγή του οίνου χρησιμοποιήθηκε ένα ορυκτό το οποίο βρίσκεται στην Θήρα και ονομάζεται *κίσσηρις*. Η κίσσηρις χρησιμοποιήθηκε στην οινική βιομηχανία ώστε να σταματά την ζύμωση του γλεύκους. Με αυτόν τον τρόπο διατηρούνταν πολλά ζάχαρα και έτσι παρασκευαζόταν γλυκός οίνο.

Το οινεμπόριο της Θήρας λειτουργούσε κατά την διάρκεια των αυτοκρατορικών χρόνων αξιοποιώντας εντόπιες ποικιλίες. Στη αυτή τη διαπίστωση βασίζουμε τις υποψίες μας για την πηγή πλουτισμού των δύο μεγάλων οικογενειών της Θήρας κατά την αυτοκρατορική περίοδο δηλαδή των Φλάβιων και των Πλωτίων⁶⁸. Επιπλέον, σημαντικό ρόλο έπαιζε ο οίνος κατά τη διάρκεια των εορτών που τελούνταν προς τιμήν του Απόλλωνος Καρνείου. Μέρη της συγκεκριμένης γιορτής ήταν οι παιδικοί χοροί, ο θεσμός των σταφυλοδρόμων και η εστίασις η οποία σύμφωνα με έναν κατάλογο *δημοθoinησάντων* δείχνει πως διατηρήθηκε μέχρι και την αυτοκρατορική περίοδο. Για την τέλεση της γιορτής, η πλατεία διαμορφώθηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να θυμίζει την «αγορά» όπου τελείται η πανήγυρις της Πρεπεσίνθου. Η Πρεπέσινθος είναι μία νήσος η οποία βρίσκεται στο Αιγαίο και συγκεκριμένα νότια της νήσου Ωλιάρου που ήταν γνωστή για τις θρησκευτικές της εορτές ανάλογες με αυτές του Απόλλωνα Καρνείου. Οι δημοθoinίες στα χρόνια των αυτοκρατόρων είχαν τις ρίζες τους σε θεσμούς από την αρχαιότητα με σταθεροποιητικό κοινωνικό ρόλο, παρόλο που η διοργάνωσή τους κατέστη σημαντικό βάρος για τις τοπικές άρχουσες τάξεις⁶⁹.

Από τους προϊστορικούς ήδη χρόνους, όπως προκύπτει από τα απολιθώματα στην περιοχή των Φηρών, είναι γνωστή και η καλλιέργεια στη Θήρα του ελαιοδέντρου. Παράλληλα, σημαντική θέση στην εμπορική δραστηριότητα του νησιού φαίνεται να κατέχει κάποιο «ειδικό προϊόν», δηλαδή ο αυτοφυής κρόκος, ο οποίος μάλιστα εικονίζεται στις προϊστορικές τοιχογραφίες του Ακρωτηρίου.

⁶⁶ Ραπτόπουλος 2014, 153.

⁶⁷ Θεόφραστος, IX 17.13.

⁶⁸ Για τη δράση των Πλωτίων βλ. Νίγδελς 1990, 100, 104.

⁶⁹ Ραπτόπουλος 2014, 150-151

V. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΑΝΩΤΕΡΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΣΤΡΩΜΑΤΟΣ

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω η πολιτική και κοινωνική ζωή της Θήρας κατά τους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους βασίζεται κυρίως σε κάποιες ευκατάστατες οικογένειες του νησιού, μέλη των οποίων –κυρίως τα άρρενα– αναλαμβάνουν τα πολιτικά αξιώματα στην πατρίδα τους και παράλληλα επιφορτίζονται με τις υποχρεώσεις που συνεπάγεται η ομαλή λειτουργία των αξιωμάτων αυτών. Το φαινόμενο του ευεργετισμού, που εντοπίζεται σε μεγαλύτερη κλίμακα σε άλλες περιοχές, φαίνεται εδώ να αποτελεί αποκλειστικό προνόμιο και ταυτόχρονα καθήκον συγκεκριμένων οικογενειών, τη δράση των οποίων μπορούμε να παρακολουθήσουμε για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Σύμφωνα με τις μέχρι τούδε επιγραφικές μαρτυρίες, η σημαντικότερη και ισχυρότερη οικονομικά οικογένεια στην Θήρα κατά την διάρκεια των ελληνιστικών χρόνων είναι αυτή της Επικτήτης. Από το γένος αυτό έχουν αναδειχθεί και άλλες εξέχουσες προσωπικότητες οι οποίες είχαν αναλάβει πολύ σημαντικά αξιώματα στο νησί και χαρακτηρίστηκαν επίσης από τους πολίτες ως ευεργέτες εξαιτίας των έργων που πραγματοποίησαν. Απόγονος της ίδιας οικογένειας είναι ο Ίμερτος για τον οποίο έγινε λόγος παραπάνω και ο οποίος είχε αναλάβει το αξίωμα του εφόρου⁷⁰. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την ίδια την Επικτήτη αντλούμε από ένα κείμενο αποτελούμενο από 288 στίχους που χρονολογείται ανάμεσα στο 210 και 195 π.Χ⁷¹. Πρόκειται για την λεγόμενη «διαθήκη της Επικτήτης». Η επιγραφή μας πληροφορεί ότι η συγκεκριμένη κυρία παραχώρησε σε σύλλογο συγγενών της την χρήση των εσόδων που απέφερε η ετήσια εκμετάλλευση ενός κεφαλαίου τριών χιλιάδων δηλαδή διακόσιες δέκα δραχμές. Το κεφάλαιο αυτό λοιπόν το εξασφάλιζε στους συγγενείς της υποθηκεύοντας ισόποσης αξίας ακίνητα⁷². Ο σκοπός αυτής της μεταβίβασης του κεφαλαίου ήταν να δεσμεύσει τους κατόχους ώστε να διαθέσουν τις διακόσιες δέκα δραχμές για την μεταθανάτια λατρεία των μελών της οικογένειας, κυρίως στη μνήμη του συζύγου της, Φοίνικος, των γιών της Κρατησιλόχου και Ανδραγόρα και φυσικά της ίδιας. Η λατρεία των προγόνων

⁷⁰ IG XII 3 330 στ. 109 και 270.

⁷¹ IG XII 3 330. Βλ. ανωτέρω σημ. 31 με περαιτέρω βιβλιογραφία.

⁷² IG XII 3 330 στ. 22-41 και 69-76.

στα χρόνια των ελληνιστικών θεωρούνταν συνηθισμένη και σε άλλα νησιά του Αιγαίου καθώς την συνδέανε με την λατρεία των Μουσών⁷³. Η Επικτήτη είχε ως στόχο να ολοκληρώσει το έργο που είχε ξεκινήσει ο άνδρας της, δηλαδή την κατασκευή ενός ναού ο οποίος θα ήταν αφιερωμένος στις Μούσες και εκεί θα φυλάσσονταν τα αγάλματα των ηρώων⁷⁴. Εκεί πραγματοποιούνταν και η επιμνημόσυνη εορτή από τα έσοδα που επέφερε το κληροδότημά της. Η γιορτή περιλάμβανε συμπόσιο και θυσίες προς τιμή των Μουσών κατά την διάρκεια της πρώτης μέρας, ενώ την δεύτερη τιμούσαν το ζεύγος και την τρίτη τα παιδιά τους⁷⁵.

Στις επιφανείς οικογένειες του νησιού ανήκαν και οι Προκλείδας Ευαγόρα και Αλκιμέων Προκλείδα. Ο πρώτος κατείχε το αξίωμα του *γυμνασίαρχου* και δεύτερος του *υπογυμνασίαρχου*. Στο πλαίσιο της άσκησης των συγκεκριμένων αξιωμάτων προέβησαν στην κατασκευή με δικά τους έξοδα του αλειπτηρίου⁷⁶. Η εν λόγω κατασκευή ήταν ένα θερμαινόμενο οικοδόμημα όπου οι γυμναζόμενοι μπορούσαν να λούζονται και να αλείφονται με λάδι πριν και μετά την άθληση τους⁷⁷.

Χάριν στην χρηματοδότηση οικοδομικών εργασιών στο ναού του Διονύσου είναι γνωστή και η Κριταρίστα (γύρω στον 3^ο αι. π.Χ.). Το κείμενο από το οποίο προκύπτει η ανάθεσή της στο θεό έχει ως εξής: *ἡ γεραιρά τοῦ πρὸ πόλεως καὶ ἐπιφανες/τάτου θεῶν Διονύσου Κριταρίστα Διοδώρου / τὸν ξεστὸν σὺν τοῖς ἐπικλιόμενοις (?) τοῖχον / μετὰ τῆς ἀντοικοδομῆς καὶ τῆς βάσεως / ἐκ τῶν ιδίων κατεσκεύασε τῷ θεῷ / χαριστεῖον*⁷⁸. Και εδώ η δραστηριότητα της αναθέτριας συνδέεται με το αξίωμά της ως ιέρεια του θεού. Στην ίδια περίπου περίοδο χρονολογείται και η δωρεά του βετεράνου της φρουράς των Πτολεμαίων Αρτεμιδώρου, γιού του Απολλωνίου από την Πέργη της Παμφυλίας, ο οποίος μετά την αποστράτευσή του εγκαταστάθηκε μόνιμα στη Θήρα και διεκδίκησε το δικαίωμα του Θηραίου πολίτη. Αυτός ίδρυσε τέμενος το οποίο και κόσμησε με αγάλματα και βωμούς ενώ στη συνέχεια προχώρησε στην επισκευή του ναού

⁷³ IG XII 3 330 στ. 61-69.

⁷⁴ IG XII 3 330 στ. 5-15 και 41-45.

⁷⁵ Νίγδελης 1990, 86-87.

⁷⁶ IG XII 3 1314.

⁷⁷ Νίγδελης 1990, 83.

⁷⁸ IG XII 3 420.

που είχε δημιουργηθεί προς τιμή των αιγυπτιακών θεοτήτων που λάτρευαν οι Πτολεμαίοι μονάρχες⁷⁹.

Στις σημαντικότερες ωστόσο οικογένειες της Θήρας της αυτοκρατορικής εποχής ανήκει ο Τ. Φλάβιος Κλειτοσθένης Κλαυδιανός, για τον οποίο έγινε λόγος παραπάνω. Η δράση της οικογένειας τεκμηριώνεται από τον από τον 1^ο ως και τον 3^ο αιώνα μ.Χ.. Επιπλέον, από το ψήφισμα του 150 μ.Χ. μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι έχει διατελέσει επανειλημμένα, άγνωστο σε εμάς πόσες φορές, *στρατηγός* και *έγδικος* ενώ είχε αναλάβει και το αξίωμα του *εφήβαρχου*⁸⁰. Η περιουσία που διέθετε αυτός ο επιφανής άνδρας, αν και δε διαθέτουμε κάποια σαφή μαρτυρία, υποθέτουμε προερχόταν από την καλλιέργεια της γης και την κτηνοτροφία καθώς και από την ακίνητη περιουσία του διέθετε έξω από την Θήρα, πιθανότατα στην Έφεσο ή στις γειτονικές Τράλλεις όπου τα κατά τον 2^ο αιώνα μ.Χ. εγκαταστάθηκαν εκεί τα νεότερα μέλη της οικογένειας του⁸¹. Ο Τίτος Φλάβιος Κλειτοσθένης Κλαυδιανός φρόντισε να επισκευάσει το ερειπωμένο «*δρύφακτο*», καθώς και τον ναό του Διονύσου όπου λατρεύονταν οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες⁸². Στο σημείο αυτό αξίζει να δηλώσουμε ότι ο άντρας αυτός δεν παρέμεινε μόνο σε ευεργεσίες που αφορούσαν υλικές κατασκευές. Πιο συγκεκριμένα μέσω ενός καταλόγου του 1^{ου} αιώνα μ.Χ. φανερώνεται ότι οργάνωνε δημόσια γεύματα τις γνωστές *δημοθoinίαι*⁸³ ενώ οι συντάκτες του ψηφίσματος τονίζουν την γενναιοδωρία του ως προς τους συμπολίτες του⁸⁴ προχωρώντας επανειλημμένα σε διανομές χρημάτων⁸⁵.

Σε πλέον προχωρημένη ηλικία παρουσιάζεται μαζί με τους γιούς του και τα εγγόνια του και υπόσχεται στους στρατηγούς της πόλης εγγράφως ότι θα αναλάβει ο ίδιος την επισκευή της ερειπωμένης στοάς που βρισκόταν στην αγορά μη παραλείποντας μάλιστα να δηλώσει ότι κανένας άλλος άρχοντας μέχρι τώρα δεν είχε αναλάβει τις διαδικασίες για την κατασκευή της, παρά τις έντονες

⁷⁹ IG XII 3 421, 422, 463. Πρβλ. Νίγδελης 1990, 83.

⁸⁰ Νίγδελης 1990 σελ 98-99

⁸¹ Νίγδελης 1990 σελ 101.

⁸² IG XII 3 326 στ. 24-26.

⁸³ IG XII 3 335.

⁸⁴ IG XII 3 326 στ. 15-6.

⁸⁵ Νίγδελης 1990 σελ 101.

διαμαρτυρίες των πολιτών⁸⁶. Έτσι λοιπόν ο λαός της Θήρας αναγνωρίζοντας τις υπηρεσίες του στην πόλη αποφάσισε την ανέγερση ανδριάντων του ίδιου, των γιών του καθώς και των εγγονών του (βλ. ανωτ.)⁸⁷.

Στην αυτοκρατορική εποχή χρονολογείται και η δράση του Αγαθόποδος Ευτύχου και των αδελφών Αριστοδάμα και Πολυούχου, γιων του Καρτιδάμα. Μία αναθηματική στον αυτοκράτορα Τραϊανό επιγραφή έχει ως εξής: *ὑπὲρ τῆς τοῦ μεγίστου / καὶ θεῶν ἐνφανεστάτου / Αὐτοκράτορος Νέρβα Τραϊανοῦ / Καίσαρος Σεβαστοῦ Γερμανικοῦ / Δακικοῦ ὑγείας καὶ διαμονῆς καὶ / ἱερᾶς συνκλήτου καὶ δήμου Ρωμαίων / ὁμονοίας Αγαθόπους Εὐτύχου / καὶ Πολυούχου καὶ Αριστόδαμος / οἱ Καρτιδάμα τὴν στοὰν ἐστέγασαν / ἐκ τῶν ιδίων, τὴν τῶν ξύλων καὶ τῶν / στρωτήρων ὕλην καὶ τὴν ἐπακολουθοῦσαν εἰς τὴν στέγην δαπάνην πᾶσαν παρ/ρασχόμενοι κατὰ δωρεάν· τὴν δὲ περ/λειπόμενην ἐκ τῆς πρώτης στέγης / ξυλικὴν ὕλην ἐξεχώρησαν τῇ πόλει / πρὸς τὸ ἐκ τούτων τῶν ξύλων καὶ ἔ/τερα τῶν κατεπειγόντων καὶ κατηρ/ρειμμένων ἔργων διορθώσεως / τυχεῖν*⁸⁸. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν τιτουλατοῦρα τοῦ αυτοκράτορα, ἡ επιγραφή χρονολογείται στὸ διάστημα μεταξύ 102 καὶ 116 μ.Χ. Οἱ τρεῖς πολῖτες προέβησαν σὲ ἔργα ποὺ συνδέονται μετὰ ἐπισκευές στὴ βασιλικὴ στοά, ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα οἰκοδομήματα τῆς πόλης⁸⁹. Με δαπάνες ποὺ συνδέονται μετὰ τὴν κατασκευὴ ἡμικύκλιου θόλου σὲ κάποιο οἶκημα τοῦ γυμνασίου τῆς πόλης, ποὺ βρισκόταν σὲ κάποιο ἀπὸ τὰ ἐπίνεια τῆς πόλης, συνδέεται καὶ ἡ τιμητικὴ επιγραφή γιὰ τὴν ὁποία *οἱ μετέχοντες τὸν ἐν Οἴᾳ γυμνασίου* ἀνήγειραν στὸν ἀφηρωϊσμένο νεκρὸ, Εστιάιο, γιο τοῦ Ἰοσκλέους. Οἱ τιμές πρὸς τὸν Εστιάιο ἐξηγούνται μέσω τῆς δράσης τοῦ πατέρα του: *[οἱ μετέχοντες] / τοῦ ἐν Οἴᾳ γυμ(ν)ασίου Εστιάιον Ἰσοκλέους, / νέον ἥρωα, ἐτε[ί]/μησαν διὰ τὴν / τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἰσοκλέους / [ε]ἰς ἡμᾶς φιλοτειμί/αν διὰ τε τὴν ἐπιμέλειαν, ἣν ἐποίη/σατο γραμματεῦ/ων, τοῦ προσδεδο/μένου οἴκου τῆς καμάρωσεως καὶ διὰ τὸ / ἐκ τῶν αὐτοῦ χρημά/των τὸν οἶκο(δ)όμον ----*⁹⁰.

⁸⁶ IG XII 3 325 στ. 9-17 καὶ IG XII 3 326 στ. 17-24.

⁸⁷ Νίγδελης 1990 σελ 92-93.

⁸⁸ IG XII 3, 324.

⁸⁹ Βλ. σχετικὰ Νίγδελης 1990, 98-99, 107. Le Quére 2015, 361 ἀρ. 3α.

⁹⁰ SEG XVI 470. Πρβ. Νίγδελης 1990, 99-10

VI. ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΘΗΡΑΣ ΚΑΙ ΡΩΜΗΣ

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, γύρω στο 145 π.Χ. η πτολεμαϊκή φρουρά που ήταν εγκατεστημένη στη Θήρα, αποχώρησε πιθανότατα με επέμβαση των Ρωμαίων. Οι μαρτυρίες ωστόσο που αφορούν στη σχέση των Θηραίων με τη Ρώμη στο διάστημα που ακολούθησε και μέχρι τα τέλη της ρεπουμπλικανικής εποχής είναι ιδιαίτερα περιορισμένες. Σε κατάλογο προξένων που χρονολογείται γύρω στο 100 π.Χ. αναγράφονται δύο πρόσωπα με το εθνικό *Ρωμαῖος*. Τα ονόματά τους δε σώζεται και η σχέση τους με το νησί δεν μπορεί να προσδιορισθεί⁹¹. Διαφορετική είναι η περίπτωση κάποιου ρωμαίου αξιωματούχου, το όνομα του οποίου επίσης δε σώζεται ακέραιο στην επιγραφή: Μία βάση ανδριάντα, ο οποίος στήθηκε στο ναό του Απόλλωνος Καρνείου κατά τον 1^ο αι. π.Χ. αναφέρει ότι ορισμένοι επιφανείς πολίτες, ανάμεσα στους οποίους ο Άδμητος Θεοκλείδα και ο Τεισάνωρ Θρασυλέοντος ανήγειραν τον ανδριάντα στον [-----]ον [Γ]έλλιο[ον]ου Τρωμεντίνα Κάρον. Ο Κάρος ήταν πιθανότατα Ρωμαίος οι δε επιφανείς πολίτες του νησιού τον τιμούν ως *ἐαυτῶν σωτῆρα καὶ εὐεργέταν*⁹².

Κατά την αυτοκρατορική εποχή σημαντικός είναι ο αριθμός των μαρτυριών, ήτοι τιμητικές σε αυτοκράτορες επιγραφές, οι οποίες αποτελούν δείγματα αφοσίωσης και νομιμοφροσύνης απέναντι στον ίδιο τον αυτοκράτορα, τα μέλη του αυτοκρατορικού οίκου και τη ρωμαϊκή σύγκλητο. Ανάλογες ενέργειες δεν λαμβάνουν χώρα μόνον στη Θήρα, αλλά σχεδόν σε όλα νησιά των Κυκλάδων. Στα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα ανήκει η περίπτωση των Αγαθόποδος Ευτύχου και των αδελφών Αριστοδάμα και Πολυούχου, για τους οποίους έγινε λόγος παραπάνω. Αυτοί αφιέρωσαν στον αυτοκράτορα Τραϊανό, στη σύγκλητο και το δήμο των Ρωμαίων την επισκευή της βασιλικής στοάς της

⁹¹ IG XII 3 1300 στ. 52. Νίγδελς 1999, 91. Για τους Ρωμαίους στη Θήρα βλ. Zoumbaki 2014, 319-323.

⁹² IG XII 3 519. Νίγδελς 1990, 91. La Quéré 2015, 59 αρ. 54: [— — —]ον [Γ]έλλιο[ον — —] / του Τρωμεντίνα Κάρο[ον] / ἱερεὺς Ἀπόλλωνος Καρνείου / διὰ γένους Ἄδμητος Θεοκλείδα καὶ Τεισάνωρ Θρα[συ]λλέ[οντος] καὶ Ἀλκιμέδ[ων] / [Ἀν]αξιτίμου καὶ Διονύσι[ος] / [Πρ]ωταρχίδα τὸν ἐαυτῶ[ν] σωτῆρα καὶ εὐεργέταν [Ἀ]πόλλωνι Καρνείω.

πόλης, ενώ ο Τ. Φλάβιος Κλειτοσθένης Κλαυδιανός αντίστοιχες ενέργειες στο ίδιο οικοδόμημα τις αφιερώνουν στον αυτοκράτορα Αντωνίνο Ευσεβή⁹³. Επιπλέον, τα νεότερα μέλη της οικογένειας του Καρτιδάμαντος και ειδικότερα οι γιοί του Πολυούχου, Φιλήμων και Απολλώνιος, *ὁ καὶ Πάσιππος*, αφιέρωσαν στην γενέτειρά τους, δύο ανδριάντες προς τιμήν του Αδριανού⁹⁴. Μέσω μιας αθηναϊκής επιγραφής η οποία χρονολογείται περί το 132 μ.Χ. πληροφορούμαστε πως οι δύο άνδρες δεν περιορίστηκαν μονάχα στην ανίδρυση των ανδριάντων, αλλά με αφορμή την ίδρυση του ναού Ολυμπίου Διός μετέβησαν στην Αθήνα και ανήγειραν ανδριάντα του αυτοκράτορα στο τέμενος του ναού⁹⁵. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην ενεπίγραφη βάση του ανδριάντα αποκαλούν τον Αδριανό *σωτήρα τοῦ πάππου*, θέλοντας με αυτό τον τρόπο να εννοήσουν το ενδιαφέρον του αυτοκράτορα για τον πρόγονό τους, και *ἴδιον εὐεργέτην: Αὐτοκράτορα Καίσαρα / Τραιανὸν Ἀδριανὸν / Ὀλύμπιον, τὸν σωτήρα / τοῦ πάππου ἡμῶν / Φιλήμονος, Φιλήμων / καὶ Πάσιππος (ὁ) καὶ / Απολλώνιος / τὸν ἴδιον εὐεργέτην / δι' ἐπιμελητοῦ τοῦ πατρὸς / Πολυούχου Καρτιδάμαντος*⁹⁶.

Ὡς ένδειξη προσαρμογῆς των κατοίκων της Θήρας στη ρωμαϊκή κυριαρχία, εκτός από τις εκδηλώσεις νομιμοφροσύνης στο πρόσωπο του αυτοκράτορα, θα πρέπει να θεωρηθεί και η απόκτηση εκ μέρους των ντόπιων του δικαιώματος του Ρωμαίου πολίτη ήτοι της *civitas romana*. Αρκετοί πολίτες της Θήρας εκτός από τις ευεργεσίες που πραγματοποίησαν με σκοπό να τιμήσουν τους εκάστοτε αυτοκράτορες της Ρώμης, προσπάθησαν επίσης μέσω της εύνοιας των Ρωμαίων αξιωματούχων και αυτοκρατόρων να αποσπάσουν και το δικαίωμα του ρωμαίου πολίτη. Ὡς γενικό συμπέρασμα προκύπτει ότι ο αριθμός των ρωμαίων πολιτών ήταν μικρός, γεγονός που δικαιολογείται και από την περιορισμένη πολιτική σημασία που κατείχε η Θήρα για τους Ρωμαίους κατά την αυτοκρατορική εποχή.

Ὅπως συμβαίνει και αλλού το προνόμιο της ρωμαϊκής πολιτείας έτυχαν και εδώ τα μέλη κάποιων επιφανών οικογενειών⁹⁷. Στους Ρωμαίους πολίτες που

⁹³ *IG*XII 3 325 και 324 στ. 1-6

⁹⁴ *IG*XII 3 477.

⁹⁵ Graindor 1934, 50.

⁹⁶ *IG*II² 3318. Πρβ. Νίγδελης 1990, σελ 107-8

⁹⁷ Νίγδελης 1990, 108.

έλαβαν τη ρωμαϊκή πολιτεία από τον Κλαύδιο ή το Νέρωνα ανήκει η οικογένεια του Τι. Κλαυδίου Κυρεΐνα Αγλαοφάνους. Ο γιος του Αγλαοφάνους Τι. Κλαύδιος Μέδων, τιμάται από τη βουλή και το δήμο για την αρετή και την καλοκαγαθία του, την ανέγερση δε του τιμητικού σ' αυτόν μνημείου ανέλαβε η αδελφή του Χαιροπολεία: *ἃ βουλὰ καὶ ὁ δῆμος / ἐτείμασεν Τι. Κλαύδιον / Κυρεΐνα Μέδοντα, υἱὸν / Τι. Κλαυδίου Κυρεΐνα Αἰγλαοφάνους, ἀρετᾶς ἔνεκα / καὶ καλοκάγαθίας, τὰν ἀνάστασιν ποισαμένας / τᾶς ἀδελφᾶς αὐτοῦ Χαιροπολείας, Τι. Κλαυδίου / Κυρεΐνα Αἰγλαοφάνους / θυγατρὸς ἐκ τῶν ἰδίων*⁹⁸. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι ο γαμπρός του Αγλαοφάνους, σύζυγος της Χαιροπολείας, Μνασίκριτος, γιος του Διοδώρου, *ἱερέα διὰ γένους τοῦ πρὸ πόλεως Διονύσου*, δε φέρει τη ρωμαϊκή πολιτεία. Στις δύο τιμητικές επιγραφές για τον Μνασίκριτο τονίζεται ωστόσο ότι η Χαιροπολεία είναι κόρη του Τι. Κλαυδίου Κυρεΐνα Αγλαοφάνους⁹⁹. Σε άλλη επιγραφή τιμάται η ίδια από τη βουλή και το δήμο *[ἀρ]ετᾶς ἔνεκα καὶ σωφροσύ[νας]*¹⁰⁰.

Στον αυτοκράτορα Τραϊανό οφείλει τη ρωμαϊκή πολιτεία ο Μάρκος Ούλπιος Κλαυδιανός Αγλαοφάνης, *ἱερεὺς Ἀσκληπιοῦ διὰ γένους*, ο οποίος μετά το θάνατό του τιμήθηκε από τη βουλή και το δήμο με τιμές ήρωα. Τη σημαντική κοινωνική θέση του προσώπου δείχνει η ένδειξη εύεργέτας με την οποία χαρακτηρίζεται στην επιγραφή: *ἃ βουλὰ καὶ ὁ δᾶμος / ἱερέα Ἀσκληπιοῦ / διὰ γένους Μάρκον / Οὔλπιον Κλαυδιανὸν / Αἰγλαοφάνην τὸν αὐεργέταν τᾶς πατρίδος ἀφηρώϊξε*¹⁰¹. Η σχέση του προσώπου με τον αυτοκράτορα Τραϊανό από τον οποίο πρέπει να έλαβε και τη ρωμαϊκή πολιτεία προκύπτει από μία τιμητική επιγραφή στον αυτοκράτορα στην οποία ο Αγλαοφάνης εμφανίζεται μεταξύ των αρχόντων να έχει την επιμέλεια για την ανέγερση του μνημείου (102-116 μ.Χ.)¹⁰².

⁹⁸ SEG XXVI 945. Το ίδιο πρόσωπο τιμάται και από το δήμο των Θηραίων βλ. IG XII 3 523: *ὁ δᾶμος / ἐτίμασε Τιβέριον Κλαύδιον Αἰγλ[ω]φάνους υἱὸν Κυρήνα Μέδοντα*.

⁹⁹ IG XII 3 522. SEG XXVI 943.

¹⁰⁰ SEG XXVI 944: *ἃ βουλὰ καὶ ὁ δ[ᾶμ]ος / ἐτείμασεν Χαι[ροπ]όλειαν / Τι. Κλαυδίου Κυρ[εΐν]α Αἰγλαοφάνους θυγατέρα, [ἀρ]ετᾶς ἔνεκα καὶ σωφροσύ[νας] / τὰν ἀνάστασιν [ποι]σαμένας / αὐτᾶς ζώσας [ἐκ] τῶν ἰδίων*.

¹⁰¹ IG XII 3 865. Νίγδελς 1999, 108.

¹⁰² IG XII 3 475: *Αὐτοκράτορα Νέρβα Τραϊανὸν / Καίσαρα Σεβαστὸν Γερμανικὸν / Δακικὸν ἢ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος, / ἐπιμεληθέντων τῶν ἀρχόντων / Μάρκου Οὔλπιου Κλαυδιανοῦ Αἰγλ[ω]φάνους / Γοργοσθένους τοῦ Πραταμένους, / Αἰγισπιπίδα τοῦ Ἀριστοπάμονος*.

Οι εύποροι πολίτες της Θήρας, μέλη των επιφανών οικογενειών του νησιού, όπως και εκείνοι των λοιπών περιοχών του ανατολικού τμήματος της αυτοκρατορίας, επεδίωκαν μέσω της αυτοκρατορικής εύνοιας και της συμπάθειας των Ρωμαίων να τύχουν των προνομίων που συνεπαγόταν η σύνδεση αυτή. Η απόκτηση της *civitas Romana* δημιουργούσε το πλαίσιο για ανάδειξη τόσο σε τοπικό όσο και σε επαρχιακό ή κεντρικό επίπεδο. Η αναγραφή του ονόματος με βάση το ρωμαϊκό σύστημα ονοματοθεσία σε συνδυασμό με την προβολή του ονόματος της ρωμαϊκής φυλής (Κυρείνα) στην οποία κάποιοι ρωμαίοι πολίτες του νησιού είναι εγγεγραμμένη, προσέδιδε στα πρόσωπα αυτά μεγαλύτερο κύρος στα μάτια των υπόλοιπων νησιωτών, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει πως οι πολίτες αυτοί είχαν εξασθενημένη «εθνική συνείδηση»¹⁰³. Θηραίοι που ανήλθαν στην ιππική ή τη συγκλητική τάξη δεν είναι γνωστοί μέχρι τώρα. Αν και η διαπίστωση αυτή μπορεί να οφείλεται στη σύμπτωση της παράδοσης και νεώτερα επιγραφικά ευρήματα να μεταβάλλουν την εικόνα, ως βέβαιο πρέπει να θεωρηθεί ότι η ελίτ της Θήρας σε διαφέρει σε τίποτα από τους αριστοκράτες του λοιπού τμήματος της αυτοκρατορίας. Η ανάληψη δημοσίων αξιωμάτων, το φαινόμενο του ευεργετισμού και η προσπάθεια να προβληθούν ως Ρωμαίοι είναι στοιχεία που προσδιορίζουν το σώμα αυτό και θέτουν σε κίνηση μηχανισμούς προβολής και αυτοσυνείδησης που μας είναι γνωστοί και από άλλες περιοχές.

¹⁰³ Νίγδελης 1990, 108-109.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Παρά τον περιορισμένο αριθμό επιγραφών που προέρχονται από τη Θήρα και συνδέονται με την ιστορία της νήσου κατά τους κλασσικούς, ελληνιστικούς και αυτοκρατορικούς χρόνους, η εικόνα που προκύπτει είναι ότι οι Θηραίοι γνώρισαν τόσο κατά την περίοδο της πτολεμαϊκής κυριαρχίας όσο και κατά την αυτοκρατορική εποχή σημαντική ανάπτυξη. Για την κλασσική εποχή η μόνη σαφής μαρτυρία είναι ότι οι Θηραίοι κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου έγιναν μέλη της Αθηναϊκής Συμμαχίας. Κατά τη διάρκεια της ελληνιστικής εποχής ήδη από το 288 π.Χ. και μετά το νησί αποτέλεσε σημαντική ναυτική βάση των Πτολεμαίων, οι οποίοι ίδρυσαν εκεί το λιμάνι της Οίας, ενώ η αποχώρηση της φρουράς από εκεί οφείλεται πιθανόν σε επέμβαση των Ρωμαίων.

Σχετικά με την πολιτειακή οργάνωση της Θήρας διαπιστώνεται η διατήρηση και λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος, με βασικά πολιτειακά σώματα τους άρχοντες, τη βουλή και το δήμο. Τα αξιώματα ασκούνται και εδώ από μία μικρή ομάδα πολιτών οι οποίοι ανήκουν στο ανώτερο κοινωνικό στρώμα και έχουν τις οικονομικές δυνατότητες να ανταποκριθούν στις οικονομικές απαιτήσεις που συνεπάγεται η ανάληψη των αξιωμάτων αυτών. Τα ίδια πρόσωπα είναι που προβαίνουν σε δωρεές και ευεργεσίες προς την πόλη και τους πολίτες της, συμβάλλοντας στον εξωραϊσμό και στην εύρυθμη λειτουργία της πρώτης και διασφαλίζοντας τη συμπάθεια και την πολιτική στήριξη των δεύτερων.

Ο πλούτος του ανώτερου κοινωνικού στρώματος προέρχεται κυρίως από την γεωργία και δευτερευόντως από την κτηνοτροφία. Η Θήρα εξακολουθεί και σήμερα να είναι γνωστή για την παραγωγή του οίνου. Η καλλιέργεια της ελιάς πραγματοποιείται εδώ από τους προϊστορικούς χρόνους και η οινοποιητική παράδοση μπορεί να αποκατασταθεί χωρίς χάσματα από την αρχαιότητα μέχρι και τις μέρες μας και να θεωρηθεί με σιγουριά πως πρόκειται για μια τοπική παράδοση και όχι «διακυκλαδική». Αυτός ήταν και ο τομέας που βασίστηκε η Θήρα και σημείωσε ανάπτυξη στην οικονομία της και σε αυτό βασίζουμε τις

υποψίες μας για την πηγή πλουτισμού των δύο μεγάλων οικογενειών της Θήρας κατά την αυτοκρατορική περίοδο δηλαδή των Φλάβιων και των Πλωτίων.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που διαθέτουμε, ο πληθυσμός της Θήρας δεν υπήρξε μεγάλος σε καμία από τις δύο εποχές που εξετάζουμε. Παρόλα αυτά, το γεγονός αυτό δεν στάθηκε εμπόδιο στην εξέλιξή της καθώς και στην προσαρμογή της στο πλαίσιο των νέων αλλαγών που συνδέονται με την παρουσία των Ρωμαίων.

Εκείνο που έκανε την Θήρα να ενισχύσει το γόητρο της τόσο στα μάτια των υπόλοιπων νησιών των Κυκλάδων όσο και στα μάτια της Ρώμης, ήταν οι κοινωνικές δράσεις και οι ευεργεσίες που πραγματοποίησε το ανώτερο κοινωνικό στρώμα. Κάποια μάλιστα μέλη της τοπικής ελίτ φαίνεται να υπερέχουν ή έστω να μην υστερούν σε σύγκριση με εκείνους άλλων σημαντικών πόλεων της αυτοκρατορίας. Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα για την ελληνιστική εποχή είναι εκείνο της Επικτήτης, η οποία επιθυμούσε να ολοκληρώσει το έργο του ανδρός της και να δημιουργήσει στη Θήρα έναν ναό αφιερωμένο στην Μούσες, ενώ για τους αυτοκρατορικούς χρόνους ο Τ. Φλάβιος Κλειτοσθένης Κλαυδιανός ανταποκρίνεται στο πρότυπο του αριστοκράτη της εποχής τόσο μέσω της ανάληψης δημοσίων αξιωμάτων όσο και κυρίως μέσω της ευεργετικής του δράσης. Αυτός φρόντισε να επισκευάσει το ερειπωμένο «δρύφακτο», καθώς και τον ναό του Διονύσου όπου λατρεύονταν οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες.

Το παράδειγμα του Κλειτοσθένη δεν είναι μοναδικό. Η προσπάθειά του μάλιστα, όπως και εκείνη των συμπολιτών του να αφιερώσουν τα σχετικά οικοδομήματα στους Ρωμαίους αυτοκράτορες, πέραν από την νομιμοφροσύνη που εκφράζει, υποδηλώνει την προσπάθειά τους να αποκτήσουν την εύνοια του αυτοκρατορικού οίκου και να καρπωθούν οφέλη, όπως η απόκτηση της *civitas romana*, η κάποια θέση στην ιππική και συγκλητική τάξη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ager 1998: Sh. Ager, "Thera and the Pirates: An Ancient Case of the Stockholm Syndrome", *The Ancient History Bulletin* 12 (1998) 86-87.
- Chamoux 1953: F. Chamoux, *Cyrene sous le monarchie des Battiades*, Παρίσι 1953.
- Graindor 1934: P. Graindor, *Athènes sous Hadrien*, Κάιρο 1934.
- Le Quéré 2015: E. Le Quéré, *Les Cyclades sous l'empire romain. Histoire d'une renaissance*, Rennes 2015
- Mendoní & Zoumbaki 2015: L. G. Mendoní & S. B. Zoumbaki: *Roman Names in the Cyclades, Part I*, *ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ* 56, Αθήνα 2015.
- Νίγδελης 1990: Π. Μ. Νίγδελης, *Πολίτευμα και Κοινωνία των Πόλεων και των Κυκλάδων κατά την Ελληνιστική και Αυτοκρατορική Εποχή*, Θεσσαλονίκη 1990
- Ραπτόπουλος 2014: Σ. Γ. Ραπτόπουλος, *Κυκλάδες νήσοι: συμβολή στην οικονομική τους ιστορία κατά την ελληνιστική και αυτοκρατορική εποχή*, Τρίπολις 2014
- Stavrianopoulou 2006: E. Stavrianopoulou, „*Gruppenbild mit Dame*“. *Untersuchungen zur rechtlichen und sozialen Stellung der Frau auf den*

Kykladen im Hellenismus und in der römischen Kaiserzeit, HABES 42, Στουτγάρδη 2006.

Thomasson 1984: B. Thomasson, *Laterculi Praesidium*, Vol. I, Göteborg 1984.

Von Gaertringen 1940: H. von Gaertringen, «Alt-Thera vor der Gründung von Kyrene», *Klio* 15 (1940) 57-72.

Witschel 1997: Chr. Witschel, "Beobachtungen zur Stadtentwicklung von Thera in hellenistischer und römischer Zeit", στο: W. Hoepfner (εκδ.), *Das dorische Thera V. Stadtgeschichte und Kultstätten am nördlichen Stadtrand*, Βερολίνο 1997, 17-46.

Zoumbaki 2014: S. B. Zoumbaki, "At the Mercy of Waves and Storms ...": Roman and Italiote Traders and Settlers in the Cyclades", in: Gr. Bonnín & E. Le Quéré (eds), *Pouvoirs, îles et mer. Formes et modalités de l'hégémonie dans les Cyclades antiques (VIIe s. a.C.-IIIe s. p.C.)*, Ausonius Éditions, *Scripta Antiqua* 64, Bordeaux 2014, 317-330.

Koster 1995: D. Koster, *to Helen's Noble Land*, Αθήνα 1995.